

LEESBAAR BOEKJE OVER BEGRAVEN

Alleen de gegoede klasse kreeg graf in Grote Kerk

IN de achttiende eeuw werd het buitengewoon chique gevonden om 's nachts of 's avonds laat begraven te worden. 's Avonds om elf uur of om vijf uur in de ochtend. Misschien wel omdat het zo'n prachtig schouwspel opleverde, een lijkstoet met flambouwen in het holst van de nacht. Het was in de stad nog wel niet zo druk op straat, maar bij een nachtelijke begrafenis werd de gewone daagse stadsdrukke toch wel ontweken.

Het was officieel verboden, het was ook duurder, maar de overheid liet het oogluikend toe. Zeer plechtige begrafenis waren een kostbare aangelegenheid. De kosten daarvan konden soms wel oplopen tot duizend gulden, hetgeen vergeleken met een jaarsalaris van een gewone handwerksman van f 150 toch een heleboel geld mag worden genoemd. Bij begrafenis werd ook toen de klok geluid. Bij eerste klas-uitvaarten werden in de achttiende eeuw vijf klokken van de Grote Kerk geluid, waaronder de Grote Bom.

Wie 'van den arme begraven' werd, kreeg helemaal geen klokgelui en ook geen ceremonieel. Ook de plaats waar een mens werd begraven was door stand en tarief bepaald. In de Grote Kerk lag een dode, die in het hoogkoor wilde liggen, volgens het dubbeltarief. Begraven in de Grote Kerk was dus voorbehouden aan de gegoede klasse. De gewone Bredenaar werd op het kerkhof ter aarde besteld. Dat was een stuk goedkoper, een gulden en tien stuivers, maar daar stond tegenover dat ze na verloop van tijd ook werden geruimd.

Kostelijk

Voordat ik het risico loop dat u denkt, „wat weet die Van Herpen daar toch veel over”, verwijs ik u haastig en met groot plezier naar een nieuw boekje dat mr. Maarten van Boven heeft geschreven over 'Begraven in en rond de Grote Kerk in Breda'. Het is

DE STAD IN MET GERARD VAN HERPEN

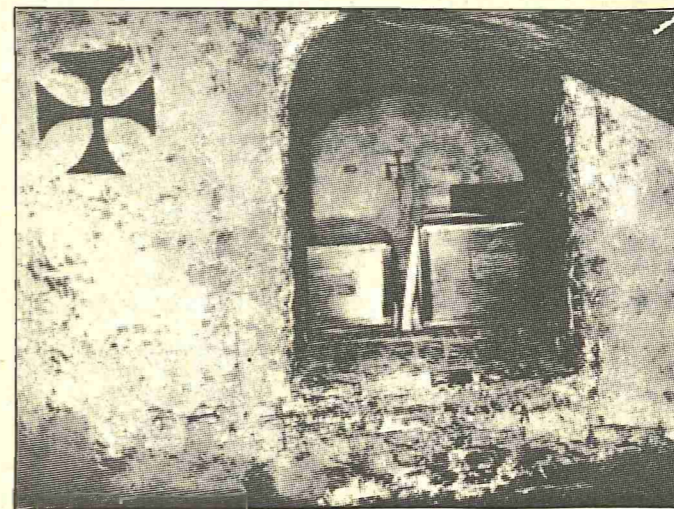
uitgegeven in de serie 'Geest en Steen' van de Uitgeverij Luyten in Aalsmeer. De prijs van het boekje bedraagt f 15.

Het is een kostelijk boekje geworden, dat een goede indruk geeft van het ceremonieel waarmee begraven in vroeger eeuwen was omringd. De Grote Kerk speelde vroeger kerkelijk een centrale rol in Breda. Naast de kerk, ter hoogte van het Kerkplein bevond zich het Grote Kerkhof en het Kleine Kerkhof lag aan de Reigerstraat. Dat kerkhofje diende in de 17e en 18e eeuw als begraafplaats voor minvermogenden. Een curieuze overweging bij de plaatsbepaling van dat kerkhof was dat het volk geloofde dat de plaats ten noorden van de kerk, waar nooit de zon kwam, het terrein van het kwaad, van satan was: een heidense en onheilspellende plek.

De stadsarchivaris, die jammer genoeg Breda al weer gaat verlaten, maakt u in zijn boekje vooral duidelijk welke opvattingen er in vroeger eeuwen, in de middeleeuwen en na de reformatie, aan begraven ten grondslag lagen. Zijn studie beperkt zich niet tot die opvattingen alleen, maar beschrijft ook de gewoonten en gebruiken, het onderscheid in die gebruiken, de uitersten van pronkzucht op bestelling tot de keuze van een eenvoudige tekst op een nog eenvoudiger grafsteen. Deze tekst

vond Van Boven in de zuiderkoorzijbeuk van de Grote Kerk van een Bredase lakenkoopman: „Wie loope wil met lust, ick leg in rust”.

Na de reformatie is de versiering van de grafzerken heel wat soberder geworden. Een ander gevolg van die omwenteling was dat in de Grote Kerk geen paapse ceremonieën meer werden toegestaan, alhoewel de begraafplaatsen bij de Grote Kerk aangewezen waren als algemene begraafplaatsen.

• Het interieur van de vorstelijke grafkelders: de nis met de kisten van René van Chalons (links) en van Hendrik III van Nassau.

De katholieken werden bij die gelegenheid het gebruik van kaarsen en andere ceremonieën verboden. Het gevolg was dat de roomsen eerst hun gewone ceremonieën in hun schuilkerken hielden en daarna zonder veel plichtplegingen begroeven bij de Grote Kerk. Vele katholieke Bredanaars weken vanwege deze anti-katholieke opstelling uit naar het kerkhof van Meerle.

Gouverneur

De auteur beschrijft natuurlijk wat er in de Grote Kerk nog aanwezig is aan grafzerken, grafkelders en andere monumenten van de dood, welke kleine en grote drama's zich rond die graven moeten hebben afgespeeld en soms krijgt de lezer ook bijna

spannende informatie te lezen over leven en doodsoorzaak van de begravenen.

Er is een prachtig verhaal bij over de plechtige begrafenis van de Bredase gouverneur Theobald von Weibnom, die op de plaats van het hoofdaltaar een blauwe hardstenen zerk kreeg met zijn wapen in wit marmer.

Von Weibnom kreeg in 1691 een beroerte toen hij naar Den Haag reisde om Willem III te verwelkomen. Zijn begrafenis wordt gedetailleerd beschreven. Al vroeg in de morgen plaatste men de lijkstok op een rouwwagen voor de gouverneurswoning op het Kasteelplein. De kist was overdekt met een zwart kleed, waarop het wapen Von Weibnom was geborduurd. Ruiters met omfloerste trommen en trompetten, officieren met een rouwband om hun arm en hoed, weer andere officieren droegen zijn onderscheidingstekens, er liepen een 'roupaert' en een 'bataillepaert' met pluimen versierd in de stoet mee, er weerklonken kanonsalvo's en na de plechtigheid in de Grote Kerk was er voor het hele garnizoen een rouwmaaltijd en vonden er brooduitdelingen onder de armen plaats.

Nassau's

Een boekje over begraven in de Grote Kerk schrijven en dan de grafkelders van de Nassau's en Oranjes buiten die beschrijving houden, kan natuurlijk niet. Het kan bezwaarlijk in een zo kort bestek, maar ik had toch verwacht dat de auteur over de grafkelders uitvoeriger zou schrijven dan hij heeft gedaan. Te meer omdat over die grafkelders, die bij opening in 1937 uitvoerig zijn

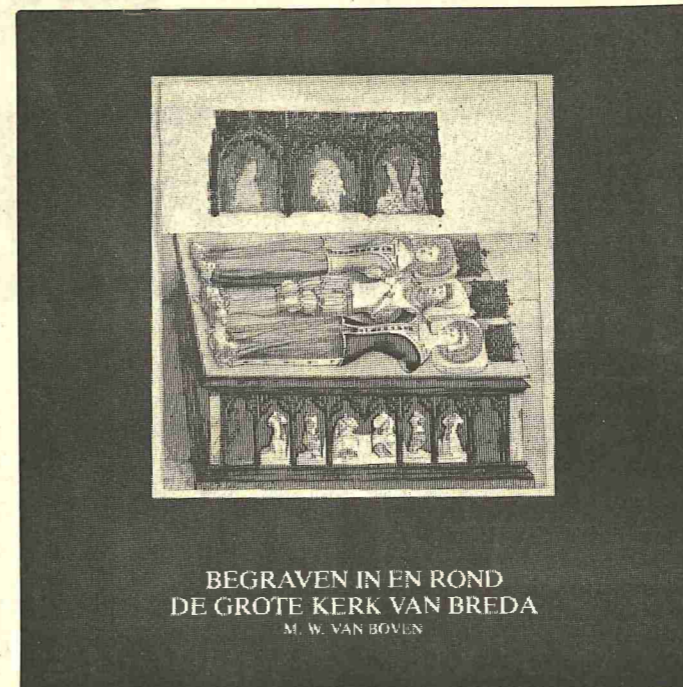
onderzocht, toch een was van geheimzinnigheid hangt. Aan de beschrijving van de grafkelders ontbreekt niets, maar toch mis ik ook in dit hoofdstuk details over de begrafenis van bij voorbeeld Anna van Buren.

Het verslag van de begrafenis van Rene van Chalon, (het overbrengen van zijn stoffelijk overschot vanuit Bar le Duc naar Breda duurde een maand), maakt veel goed. De grafkelders met de vier lijksteden van Hendrik III van Nassau, zijn zoon René van Chalon, Anna van Buren, de eerste vrouw van Willem van Oranje en hun eenjarig dochtertje Maria, werden in in 1937 bij toeval gevonden. Burgemeester Van Slobbe zocht in het najaar van 1937 naar schuilkelders voor de bevolking van Breda. Er was sprake van onderaardse gangen, die van het kasteel naar de Grote Kerk zouden lopen. Hij schakelde daarbij een wichelroedelooptster in, die bij haar werk in de Prinsenkapel op een holle ruimte stootte. De vloer werd opengebrouwen en men ontdekte toen de vier lijksteden van de vorstelijke personen.

Sfeer

'Begraven in en rond de Grote Kerk van Breda' is een boeiend geschreven boekje, dat in kort bestek veel vertelt over het begraven van mensen in een vorstelijk monument als de Grote Kerk, dat als begraafplaats ook een uitverkoren functie had. Tot de Fransen die begraafmogelijkheid verboden. Het boekje is geschreven met een groot gevoel voor sprekende details in het historische verhaal, precies zoals de grote Hui-zinga de sfeer en de kleurrijkdom van de dood in de late middeleeuwen heeft beschreven.

De foto's van Rolf ter Veer en de andere illustraties komen beter uit de verf dan in het boekje over de Begijnhofkapel. Het boekje heeft maar één werkelijk nadeel. Het versterkt de behoefte aan meer informatie en aan meer plaatwerk over de Grote Kerk als begraafplaats. Het verlangen naar een groter werk over grafzerken in de Grote Kerk is door dit boekje van mr. Maarten van Boven zeker wakker geroepen. Ik behoef nauwelijks meer te beklemtonen, dat iedere Bredenaar dit boekje over hun mooiste monument als begraafplaats in huis zou moeten hebben.

• De omslag van het boekje 'Begraven in en rond de Grote Kerk'. De graftombe van Jan I van Polanen, zoals die in 1866 is getekend.